

"שגיאות מי יבין"

חז"ל שיבחו את הלימוד של "גירסא דינקותא", כמובא במסכת שבת (כא, ב), שם אמר אביי שאם היה זוכה ללמוד בצעירותו את דברי רב ("פתילות ושמינים שאין מרליקין בהם בשבת, אבל מרליקין בהן בחנוכה בחול ובשבת", כי סבר "כבתה זקוקה לה ואסור להשתמש לאורה") - היה זוכה יותר מאשר שמע את השמועה בשנים מאוחרות יותר. ורש"י מבאר שם שגירסא דינקותא "מתקיים יותר מושל זקנה", וציין שם במסורת הש"ס לדברי המשנה באבות "הלימוד ילד למה הוא דומה? לדיו כתובה על נייר חדש, והלימוד זקן למה הוא דומה? לדיו כתובה על נייר מחוק". ומכאן למד רבנו מנחם המאירי, כי "לעולם יהא אדם זהיר לחנך את בנו בלמוד בילדותו, שלמורה שבזמן הילדות היא העומדת לדורות, כמאמר החכם שאמר לְמוֹד הַחֲכָמָה בִּימֵי הַנְּעוּרִים כְּפִתּוּחַ עַל הָאֵבֶן, והוא שאמרו גירסא דינקותא מעלי".

אולם "אליה וקוין בה" (הניב מובא פעם אחת בכל הש"ס, במסכת ראש השנה יז, ב: "נושא עוון ועובר על פשע לשארית נחלתו, אמר רבי אחא בר חנינא, אליה וקוין בה, לשארית נחלתו ולא לכל נחלתו, למי שמישים עצמו כשיריים". משמעות הניב היא שגם בדבר משוכח יש חסרון ופגמה, אולם לא ברור מהו הקוין שבאליה המשובחת והשמנה. יש המסבירים, כי כיוון שהכבשים מתהלכים בינות לצמחים, נתפסים לעתים קצרים אל נבנם, והללו שורטים את האדם שחולב את חלבם או נוז את צמרם. אך אחרים סבורים, כי ה'קוין' הינו עצם הזנב שבתוך האליה, והוא החלק השלישי שבבשר השמן, או שהוא מפריע לפעולות הגזירה כיוון שהוא מונבא מעט מגוף הכבש). לעתים חרוטים בזכרונו ידיעות ומושגים שונים במרחבי התורה ומקצועותיה, והם נותרו גם בגילנו המבוגר באותה רמה ילדותית של אז. וכך אנחנו לומדים היום את מעשה הבריאה למשל, כמעט באותה רמה ילדותית ושטחית כפי שלמדנו אותה בשעתו, וקשה לאדם הבוגר להשתחרר מכך וללמוד נושאים עמוקים על נייר חדש. בנוסף לכך השתרשו בזכרונו טעויות רבות שנובעות מהסתמכות על מה שקראנו ולמדנו בעבר, מבלי לטרוח לבדוק את הדברים לאשורם בגיל מבוגר יותר. כך נקבעו במוחנו שגיאות רבות, שלעתים גם מביכות ומעוררות גיחוך, ואפילו בדברים יסודיים ביותר, ואנו מופתעים מדי פעם לגלות מחדש מידע חדש ושונה, במושגים שנקבעו אצלנו כנכסי צאן ברזל.

1. חמור לבן?

כולנו מצפים לביאת המשיח, ואף-על-פי שיתממה, עם-כליזה אחכה לו בכל יום שיבוא. שגור על פינו לצפות למשיח שיבוא רכוב על חמור לבן, ובאידיש "משיח צדקנו וועט קומען אויס-לייזן די יידן פון גלות, רייטנדיק אויף אַ ווייסן אייזל" (ולא 'פערדאלע' כפי השיר הידוע, שכן עתיד לבוא על חמור ולא על סוס). אלא שלא מצאנו כל מקור שהמשיח יהיה דווקא בצבע לבן!

מקור האמונה היא בדברי הנביא זכריה: "הנה מלכך יבוא לך צדיק ונושע הוא, עני ורכב על חמור ועל עיר בן אתונות", ודרשו חז"ל במסכת סנהדרין (צח, א) שאם יוכי יבוא המשיח עם עניי שמיא, ואם לא - עני רוכב על חמור, וכן מוזכר העניין בפרקי דרבי אליעזר (פ"א, א), ובספרי הדרוש והחסידות ביארו את העניין בהכנעת החומר והגשמיות לקדושה. אולם בכל המקורות לא נזכר דבר אודות צבעו של החמור.

הטעות נובעת מפירוש לא נכון למובא בגמרא שם בסנהדרין, כאשר שְבוֹר מלכא מלך פרס (הוא שאפור הראשון, שזלך אחרי ארדשיר הראשון מייסד השושלת הסאסאנית, שהיתה האחרונה ששלטה בפרס בטרם נכבשה בידי המוסלמים, ובתקופתה התגבש התלמוד הבבלי ונחתם) אמר לשמואל ידידו בלגלוג: "אמריתו משיח על חמור (א) (זה הניקוד הנכון, ולא חמְרָא כפי השגור שהוא יין. בעולם הישיבות שבהם אין מקפידים להבחין בין חמְרָא לחמְרָא ושיניהם נקראים חמְרָא, היו אומרים בהלצה שכדי לדעת את כוונת הגמרא מחפשים היכן נמצא אותו חמור שדנים בו, אם הוא במרתה אזי הוא יין, ואם הוא בסמוך למרתה מוחצה לו, אזי הוא החמור שמיטה שכמו לסבול את חביות היין שיעמיסו עליו... ואכן בליקוטים שבסוף ספר מהרי"ל אות לד כתב: "חמורא שהוא לשון יין, קרא מהרי"ל חמְרָא המ"ם בשבא, כגון כסא דחמְרָא. וכשהוא לשון חמור, קרא חמְרָא המ"ם בקמץ", ובהערות הסמך לכך שני פסוקים "נשקה את אבינו יין" - ומתרגם חמְרָא, "שבו לכם פה עם החמור" - ומתרגם "עם חמְרָא". ויש לציין, כי על דברי הגמרא

בב"מ עז, ב "ההוא גברא דובין ליה חמרא לחבריה, נפש ליה חד זוזא", פירש רש"י שמכר לו חמור, והמהר"ם מצוין למה היה רש"י צריך להוסיף ולפרש שהכוונה שמכר לו חמור, כדי שלא נטעה לפרש שמכר לו חבית יין. ומהר"ם שיך מסתפק על דברי הירושלמי המוזכר בתוספות בבלי ב"מ כה, ב ד"ה 'ואם נשל', "אשכח חמרא מכוסה בחפיסה ונסכיה" אם הכוונה ליין או לחמור) אתנ"י - אותם היהודים אומרים שהמשיח יבוא על חמור, והרי אין כבוד לו לרכוב (כך יש לומר את שם הפועל 'לְרַכֵּב' בחולם, ולא 'לְרַכֵּב' כפי השגור, וכך לשון המקרא בשמו"ב טז, ב "הַחֲמוּרִים לְבִית הַפָּלֶק לְרַכֵּב" וכן במל"ב כד, כד "אֶל-תַּעֲצֹרְלִי לְרַכֵּב". וכן בלשון חז"ל בחגיגה פ"א מ"א "כל שאינו יכול לְרַכֵּב על כתפו של אביו", אך בפועל בלשון עתיד בבניין קל 'פָּעַל', יש לומר לְרַכֵּב, תְּרַכֵּב, יִרְכֵּב) על חמור. "אישדר ליה סוסיא בראק דאית לי", ומפרש רש"י "סוס מסורק ומכוון נאה שיש לי, דגנאי הוא שיבא על חמור. מלגלג היה. לישנא אחרינא, סוסיא בדקא - סוס בדוק לרוץ" (וכן פירש הרמ"ה, שהמלך לגלג על התממהותו של המשיח לבוא, ואמר שכנראה הוא רוכב על חמור שמתנהל לאטו, ולכן הציע לשלוח לו סוס מהיר כברק כדי לזרז את ביאתו).

אמר ליה שמואל: "מי אית לך בר חיור גוונים? ומפרש רש"י: "מאה בלשון פרסי", כלומר, שמואל השיב לו בדרך דחיה האם יש לך סוס שהוא בעל מאה גוונים, כמו חמורו של משיח שיש בו מאה גוונים? הטעות נוצרה אפוא מהפירוש המוטעה של המלה "חיור", שחשבוהו בטעות ל"חיור" והוא צבע לבן, במקום מאה צבעים כפירוש רש"י. ויש לציין כי בעל הערוך גרס כאן: "כאר הזר גוני", שכן החמור נקרא בפרסית (עד היום) "ח'אר", 'ח'הור' בפרסית הוא אלף, ואם כן משמעות המשפט הוא: "חמור בעל אלף גוונים" שאינו בנמצא (ובחינים 'תיקנו' את הגירסא בערוך השלם). ייתכן גם שהטעות נוצרה משיבוש דברי שבור עצמו "סוסיא בראק", וחשבו שהכוונה לסוס מבריק בצבע לבן (כך תרגמו גם 'ווייס פערד' את הערך 'ברקא' במהדורת ספר 'הערוך' שבו 'ניתוסף העתקת כל מלה מלשונות זרות הבאות בספר הזה, ללשון אשכנזית

2. חקל תפוחין?

2. מה היה פרוי של עץ הדעת? בשאלה זו נחלקו חז"ל (בברכות מ, א ובסנהדרין ע, ב וכן במדרשים) וניתנו ביאורים שונים, ואמרו במדרש בראשית רבא, ששם העץ לא נכתב בתורה בפירוש כדי שלא יצביעו עליו אנשים לדורות ויאמרו זה העץ שנכשלו בו אדם וחוה.

דעה אחת בדברי חז"ל היא, שעץ הדעת היה עץ גפן, ש"אין לך דבר שמביא יללה על האדם אלא יין", כפי שנאמר אצל נח, וכן דרשו את הפסוק "ענבימו ענבי רוש אשכולות מרורות למו" שהביאו מרורות לעולם; ויש אומרים שהיתה תאנה שממנה תפרו אדם וחוה לעצמם בגדים כפי שנאמר "ויתפרו עלה תאנה" ו"בדבר שנתקלקלו בו ניתקנו"; אחרים סבורים שהיתה חיסה שבאותה עת היו מיתמרות כארזי לבנון, והוכחה לכך שהרי "אין התינוק יודע לקרות אבא ואמא עד שיטעום טעם דגן"; או אתרוג ולכן נאמר "ותראה האשה כי טוב העץ למאכל", ואין אילן שאפשר לאכול את עצו חוץ מאילן האתרוג (רבי יעון חורי נתן סימן לארבע הדעות: עץ הדע"ת = ה'ד' - אתרוג, דגן - חיסה, ענבים, ת'אנה). הרא"ש בפירושו לשבת כתב שיש מאן דאמר שהעץ שאכל ממנו אדם פשתן היה, וכבר העיר ה"קרבן נתנאל" שלא נמצא אחד בש"ס או במדרש שאמר כן, ובוודאי טעות סופר